

У перспективних планах діяльності Члени Київського Будинку Вчених враховувалася сума коштів яку виділяє ВУКСУ для утримування Будинків вчених. Так, Керування справами ВУКСУ повідомив секцію, що за кошторис ВУКСУ на 1928 – 1929 р. призначено на утримання Київського Будинку вчених 12000 крб. відповідно до розрахунку: адміністративно-господарчі витрати – 2000 крб., культурно-освітні витрати – 6000 крб., екскурсійні витрати – 2000 крб., на ідальню – 2000 крб. Також, в кошторисі зазначено окремим пунктом передплата на 1929 р. закордонну літературу і виділено кошти в розмірі 500 крб. На зазначену суму науковими робітниками Будинку вчених був складений перелік закордонних видань [9, арк. 34].

Отже, 20-ті рр. ХХ ст. були не простими для української інтелігенції, але незважаючи на соціально-економічну та політичну ситуацію, що складалася, цей період відзначився продуктивною працею українських науковців. Одним із таких досягнень стало створення і діяльність Будинку Вчених у Києві. Члени Київського Будинку Вчених прагнули створити справжній клуб, де б науковці та члени їхніх родин могли знаходити розумну розвагу й відпочинок. Була організована широка лекційна робота зі створенням вечірнього університету, залучалася до активної співпраці старша генерація науковців. Організовувалися екскурсії членів Будинку Вчених по Україні і за кордон, розширювалися приміщення бібліотеки й забезпечувалися науковими виданнями з інших національних республік і автономних країв СРСР. Здійснювалася організація інтернату для приїжджених членів СНП, збільшувалися дотації на окрему гурткову роботу та поліпшувалася робота ідальні.

Все це сприяло тому, що вже в другій половині 1920-х рр. Київський Будинок Вчених перетворився на популярний культурний заклад міста, де відбуваються численні концерти, лекції, родинні вечірки, постійно функціонують культурно, бібліотека, ідальня, працює низка комісій, гуртків, студій, влаштовувалися екскурсії.

Список використаних джерел

1. Bilokin S. Kyivivs'ka vchena korporatsiya (20 – 50-ti rr. XX st.). – K.: Naukova dumka, 2003. – S. 288 – 289.
2. Breha H. Pytannya material'noho stanovyshcha naukovtsiv Ukrayiny u diyal'nosti profspilkovykh ob'yednan' (20 – poch. 30-kh rokiv). – K., 2003. – 245 s.
3. Byuleten' Kyivivs'koyi sektsiyi naukovykh robotnykiv. – 1927. – Hruden'. – №2. – S. 2.
4. Byuleten' Kyivivs'koyi sektsiyi naukovykh robotnykiv. – 1928. – Hruden'. – №3. – S. 7 – 13.
5. Byuleten' Kyivivs'koyi sektsiyi naukovykh robotnykiv. – 1929. – Berezhen'. – №3. – S. 13 – 25.
6. Kalinina A., Luhovs'kyu O. «Rozumni rozvahy dlya naukovtsiv ta yikhnikh rodyn». Z istoriyi Kyivivs'koho budynku vchenykh NAN Ukrayiny // Visnyk NAN Ukrayiny. – 2009. – №1. – S. 23 – 28.
7. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnya Ukrayiny (dali – TsDAVO Ukrayiny). – F. 166. – Op. 9. – №1459. – Ark. 2-44;
8. TsDAVO Ukrayiny. – F. 331. – Op. 1. – Spr. 4. – Ark. 8
9. TsDAVO Ukrayiny. – F. 331. – Op. 1. – Spr. 336. – Ark. 36.
10. TsDAVO Ukrayiny. – F. 331. – Op. 1. – Spr. 476. – Ark. 39.

* * *

УДК 94(477)

Лазуренко В.М., доктор історичних наук, професор кафедри історії України, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), lazurenko76@mail.ru

Підвищення культури сільськогосподарського експорту в добу непу

Розкрито значення сільськогосподарської кооперації в товаризації селянських фермерських господарств України в період нової економічної політики (1921–1929 рр.). Показано особливості суто економічної вигідності кооперативного збуту зерна закордоном. Зосереджено увагу саме на ролі фермерських господарств у розвитку сільськогосподарського експорту.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, зерноекспорт, фермерство, сільське господарство, селянство.

Lazurenko V.M., Dr. of History, Professor of History of Ukraine Department, Cherkasy State Technological University (Ukraine, Cherkasy), lazurenko76@mail.ru

Increasing the culture of agricultural export in the period of new economic policy

The importance of agricultural cooperation in goods exchange in peasant farms in Ukraine during the New Economic Policy (1921–1929) is revealed. The specific features of purely economic utility of cooperative grain marketing abroad is shown. Attention is concentrated namely on farmers' role in the development of agricultural export.

Keywords: agricultural cooperation, export of grain, farming, agriculture, peasantry.

Лазуренко В.М., доктор історических наук, професор кафедри історії України, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), lazurenko76@mail.ru

Повышение культуры сельскохозяйственного экспорта в период нэпа

Раскрыто значение сельскохозяйственной кооперации в товаризации крестьянских фермерских хозяйств Украины в период новой экономической политики (1921–1929 гг.). Показаны особенности чисто экономической выгоды кооперативного сбыта зерна за рубежом. Внимание сосредоточено именно на роли фермерских хозяйств в развитии сельскохозяйственного экспорта.

Ключевые слова: сельскохозяйственная кооперация, зерноэкспорт, фермерство, сельское хозяйство, крестьянство.

Та криза, яку на початку 1921 р. мало сільське господарство України, носило, без перебільшення, системний характер. Даний період характеризувався різким падінням виробництва усіх видів сільськогосподарської продукції. Особливо ж постраждало товарне зернове господарство, яке становило основу експортного потенціалу.

Метою даної статті є розкриття ролі сільськогосподарської кооперації в товаризації селянських фермерських господарств України в період нової економічної політики (1921–1929 рр.).

До розкриття піднятої нами проблеми побіжно звертались у свій час у своїх роботах різні дослідники, серед них – В.Качинський, К.Яковлів, М.Гуревич, А.Альтерман, В.Марочко, А.Морозов, В.Калініченко [1], проте ми спробували поглянути на неї власним поглядом.

На початковому періоді непу влада прекрасно розуміла, що відродження виробництва експортних культур вимагало зміцнення зв'язку із зовнішнім та внутрішнім ринком, розвитку системи сільськогосподарського кредитування і зміцнення сільськогосподарської кооперації, яка відіграла значну роль у товаризації селянських господарств [2, с.11].

Виходячи із цього, зростання обсягів зерноекспорту ще у 1922 р. до кола суто державних хлібозаготівельних організацій та установ, які виступали експортерами сільськогосподарської продукції, спеціально постановою політбюро ЦК КП(б)У від 31 серпня 1922 р. була включена також мережа сільськогосподарської кооперації «Сільський господар», у складі якої господарства фермерського типу, які приймали в її роботі саму активну участь, отримали можливість долучитися до отримання реальних вигод від експортних операцій.

Об'єктивно фермерські господарства, які органічно були зорієнтовані на виробництво ринкової продукції, прагнули до активної участі в роботі сільськогосподарської кооперації. Насамперед, вони тяжіли до товариств фахової кооперації, які, наприклад, в рільництві зосереджували свої зусилля в галузі виробництва та збуту технічних культур:

цукрових буряків, льону хмелю, оскільки саме ці культури давали значно вищий прибуток, аніж зернові.

Тогочасні статистичні відомості про соціальний склад кооперативних товариств досить різняться в залежності від походження. У звіті «Сільського господаря» за 1924/25 р. наводяться дані про те, що заможні (власне, фермерські) селянські господарства становили лише 3,9% кількісного складу універсальних товариств (для порівняння незаможні селяни склали тут 56,9%, середняцькі – 36,8%).

У товариствах же фахової кооперації, діяльності якої була повністю спрямована на підвищення продуктивності, а отже, і товарності селянських господарств, фермери становили від 5,2% до 7,4% їх кількісного складу (для порівняння: кількість середняцьких господарств коливалася в них у межах від 40,6% до 58,8%) [3, с.121–122]. Слід, однак, прямо зазначити, що нерідко достовірність статистичних даних щодо соціального складу членів сільськогосподарських кооперативних товариств прямо залежала від особистих поглядів технічного працівника правління товариства, і в тому числі і його суто людського сумління.

Тому говорити про реальну кількість господарств фермерського типу у складі сільськогосподарських колективних товариств досить складно, оскільки тогочасні статистичні дані як самих сільгосптовариств, які, як правило, свідомо занижували відсоток господарств фермерського типу у своєму складі, так і ЦСУ, яке виконувало лівоадикальні інструкції ЦК КП(б)У яке, хоч це на перший погляд і не дивно, також було зацікавлене в применшенні в очах громадськості важливої ролі та значення фермерських господарств у функціонуванні сільськогосподарської кооперації вдавалися до різного роду статистичних маніпуляцій і тим самим об'єктивно занижували у процентному відношенні ту реальну, набагато вищу від оприлюднених даних, кількість фермерських господарств в складі сільськогосподарської кооперації.

Про це, наприклад, яскраво свідчать дані спеціальних гніздових обстежень, з яких видно, що у 1926 р. різними видами сільськогосподарської кооперації було охоплено вже значно більше ніж 50% загальної кількості існуючих на той час фермерських господарств (для порівняння: незаможницькі селянські господарства були кооперовані на 18,1%, суто середняцькі – на 38,9%) [3, с.122–123].

І хоча дані офіційного видання секретаріату ВУЦВК та Управління справами РНК УСРР «Два роки роботи уряду УСРР» дещо різняться, однак, загальна тенденція зберігається (таблиця 1) [4, с.84].

Таблиця 1

Стан кооперування соціальних груп села (%)

	Бідняцькі	Нижче–середні	Середні	Вище–середні	Міцні
1926 р.	14,9	25,1	30,5	41,2	47,3
1927 р.	17,0	25,3	32,5	42,8	28,0

Отже, чим міцніший був тип господарства, тим вищий був відсоток його участі в кооперації. Таким чином, участь у сільськогосподарській кооперації була вигідна господарствам фермерського типу, які прагнули і далі підвищити свою товарність та розширити привабливу експортну складову своєї виробничо–економічної доцільності.

Вперше сільськогосподарська кооперація достатньо вагомо виступила на хлібному ринку України у 1923/24 р. У цю кампанію вона заготовила та збула понад 30 млн. пуд. зерна, що становила біля 25% товарних лишків, які потрапили на ринок. З цієї загальної кількості продукції безпосередньо центральним апаратом «Сільського господаря» було заготовлено 8,4 млн. пуд., з яких понад 6 млн. пуд. було відправлено на експорт [5, с.12].

Показники відвантаження експортного зерна за жовтень 1926 р. також вказували на першість серед експортерів хліба саме «Сільського господаря». Так, «Сільський господар» вивіз 5670 ц. зерна, «Хлібопродукт» – 5280 ц., «ВУКС» – 2850 ц., «Укрхліб» – 1445 ц. У 1926/27 р. експорт зерна, який здійснювала сільськогосподарська кооперація, зріс до 5,6 млн. пуд. на загальну вартість до 7,7 млн. крб. У постанові Всеукраїнської організаційно–інструкторської наради сільськогосподарської кооперації, що проходила в

червні 1927 р. з цього приводу вказувалося, що «беручи на увагу всю важливість для країни розвитку експорту, й ролі в цьому напрямку сільськогосподарської кооперації, вона повинна стати основною експортною організацією, треба цю роботу поставити в центрі господарської діяльності кооперації» [6, с.16].

Суто економічна вигідність кооперативного збуту зерна закордоном, а не всередині країни для селянина–виробника була очевидною. Наприклад, якщо у 1923 р. в Україні базарні ціни на хліб (ціни з возів) не перевищували 35 коп. за пуд., то на ринках Гамбурга та Берліна вони сягали 1,25–1,35 крб. за пуд. [7, с.25]. Таким чином, лише з пуду зерна можна було заробити 1 крб., а експортні партії кооперативних поставок становили мільйони пудів.

На відміну від експортної роботи інших радянських зовнішньоторгівельних організацій, які також вели експорт хлібопродуктів, кооперативний експорт хліба приносив суттєві прибутки не лише тим чи іншим кооперативним осередкам. У здачі вирощеного власноруч зерна для подальшого його відправлення та реалізації закордоном, був зацікавлений й селянин–виробник. Сама сутність сільськогосподарської кооперації передбачала пряму участь у отриманні прибутків всіма членами кооперації. Тому вже відразу, в момент здачі зерна кооперативному товариству, селянин член сільгоспкооперації одержував за нього повну роздрібну ціну, яка на той час складалася на місцевому ринку. Але, окрім того, він, як член кооперації, і надалі залишався учасником розподілу прибутків від реалізації товару закордоном. Розмір додаткової оплати, що належала селянину–хлібопродавцю, як члену сільськогосподарського кооперативного товариства, відразу встановити було досить складно, але вона завжди гарантувалася у межах до 50% від місцевої ціни, яку він отримав в момент продажу села [8, с.54]. Кооперативна доплата видавалася виробникам після реалізації кожної конкретної партії хліба закордон. Загальна сума прибутку розподілялася у відсотковому відношенні так: 25% різниці між місцевою та закордонною ціною одержував «Сільський господар», по 20% союз та товариство, що виступали заготовачами, 35% належало селянину–виробнику. Слід при цьому зазначити, що селянин – член сільгосптовариства, одержував від цієї торгівельної операції ще і відсоток за загальними наслідками економічної діяльності кооперативного товариства за рік, а позитивний баланс в значній мірі і формувався внаслідок проведення експортних операцій.

«Сільський господар», для заохочення селянства до продажу зерна на його заготівельні пункти уже в 1923 р. рекомендував сільськогосподарським товариствам укладати угоди з видачею селянським господарствам значних авансів – 25% до жнив, 25% до молотби, 50% – після доставки хліба [8, с.11].

Проте, такі вигідні умови для селянських господарств надавалися кооперацією лише тоді, коли здавач зерна дотримувався певних вимог щодо якості зерна, які встановлювалися кооперативними заготівельними пунктами. Цей напрямок діяльності сільськогосподарської кооперації був пов'язаний з налагодженням економічної ефективності експорту.

Проблема дотримання належної якості зерна на зсипних пунктах була вкрай важливою для подальшої долі партій. Так, М.Вольф писав: «У справі відновлення експорту нашого зерна, гостро стоїть питання про підвищення його якості. Тому державні витрати на покращення насіння зернових рослин повинні концентруватися не в районах споживацького землеробства, а в районах, виробляючих, і в першу чергу в тому з них, який у найближчі роки стане головним постачальником експортного фонду, тобто в степовій Україні» [2, с.9].

Швидко вирішити проблему підвищення якості експортного зерна, які закуповувалося у селянства, було важко. Подолання проблеми односортності експортних партій зерна потрібно було починати ще при закладанні селянських посівів. Дрібні селянські господарства, що на невеликій території сільської землеморяд нерідко культивували самі різні сорти того чи іншого виду зернових, гальмували

справу формування якості однотипних товарних партій, у той час, як за приблизними підрахунками з переходом до поліпшених сортів хлібних культур, хлібна продукція в селянських господарствах повинна була збільшитися на 15% [9, с.34].

Для подолання становища Наркомземом планувалося у визначених регіонах замінити місцеве селянське насіння, що фактично вже виродилося, на якісне насіння високих сортів. На закладення таких масивів видавалися кредити на пільгових умовах, а хлібозаготівельні органи платили за зерно з цих масивів на 15–20% більше проти звичайного [10, с.31]. Наприклад, у 1927 р. кредити, які пішли під осінню засівну кампанію, становили 2 млн. крб., з них 1 млн. крб. складав державний насінневий фонд чистосортного насіння, 500 тис. крб. – з місцевого бюджету і 500 тис. крб. кредиту Укрсільбанку [9, с.34].

Однак, робота земвідділів над цією програмою не дала добре відчутних результатів: односортні масиви не набули достатнього поширення і не дали, ані державі, ані селянським господарствам, того економічного ефекту, на який очікували. Причини полягали у незадовільній організації з боку Наркомзему та його чисельних низових структур постачання селянських господарств якісним сортовим матеріалом: сортове насіння недбало підбиралося, без врахування природних умов його посіву, замість односортного матеріалу нерідко находила мішанини з різних сортів, часом навіть зерно було заражене хворобами. При цьому особливу увагу передбачалося звертати на збільшення площі односортних масивів ячменю, соняшнику та кукурудзи [9, с.34].

Скрізь давалася взнаки недбалість чиновництва радянських земельних органів – організаторів постачання посівного матеріалу.

Слід також зазначити ще один важливий бік справи. Зерно, зібране з експортних масивів селянам потрібно було продавати хлібозаготівельникам одразу після жнив, що для селянського господарства було невигідно, адже саме в цей час внаслідок дуже широкого довозу селяни терміново потребували грошей, бо наближався перший термін сплати єдиного сільськогосподарського податку, ринкові ціни на хліб були найнижчими і починали зростати лише в останні тижні осені.

Розуміючи, що ставка Наркомзему на програму створення великих односортних експортних масивів не виправдовує покладених на неї сподівань, «Сільський господар» разом зі своїм спеціальним відгалуженням – системою насінневої кооперації «Насіннесоюз» перейшов до власної планомірної та поступової заміни посівного матеріалу в селянських господарствах [10, с.31].

Для цього репродукцію насіння для усієї сільської (земельної) громади правління сільськогосподарського кооперативного товариства, його агрономічні працівники доручали лише кільком господарствам, що не повинні були мати інших сортів цієї культури. Сіючи, збираючи та обмолочуючи зерно ці господарства вживали всіх заходів, щоб забезпечити чистоту сортів. Отриманий сортовий посівний матеріал надходив до товариства й надавався ж багатого ширшому колу господарств. Отриманий в такий спосіб в значній кількості посівний матеріал передавався продуцентам товариству без додаткової доплати. Натомість, ті господарі, які отримували від товариства високоякісний посівний матеріал, надавали йому наперед обумовлену кількість простого товарного зерна або сплачували йому відповідний грошовий еквівалент. Отже, земельна громада села докладала на купівлю високоякісного сортового насіння лише ту суму, що її не доставало, а це було легко зробити вже через рік, засіявши ним навіть невелику площ. Наступного року господарства–репродуценти обмінювали для потреб інших членів земельної громади вирощений сортовий матеріал на звичайний з розрахунку 1 до 1. Такий порядок в кінцевому разі був вигідний для всіх сторін [10, с.32].

Цілком зрозуміло, що робота по сортонасінництву вимагала від господарства–продуцента високої культури землеробства, наявності достатньої кількості тяглової сили

та повного шлейфу всього необхідного сільськогосподарського реманенту, в тому числі і таких достатньо дорогих сільгоспмашин. Так, застосування трієрів та сівалок давало змогу якісно провести посів якісним зерном. Натомість, використання жатки та молотарки дозволяло зібрати урожай в стислі строки і з мінімальними втратами.

Саме ці передумови і малися в наявності в селянських господарствах фермерського типу.

Те ж можна сказати і про підготовку ґрунту під посів. Засів насінневих площ здійснювався по чорному пару. Завдяки цьому ефективному, однак, агрономічному прийому, посіви насінневого матеріалу були вільні від бур'янів, а отже, і зерно було вільне від різних небажаних домішок. Але належний догляд за чорним паром потребував значних витрат тягла та застосування доволі широкого шлейфу сільгоспреманенту.

І знову ж такі ці компоненти і мали саме економічно потужні господарства фермерського типу.

Їх діяльність в цьому надзвичайно важливому напрямку дуже швидко дала добрі результати. Так, чистосортного насіння у 1924/25 р. було розповсюджено в Україні до 1 млн. пуд. озимих і до 800 тис. пуд. ярих, а вже у 1926/27 р. кількість чистосортного насіння збільшилася до 4 млн. тис. пуд., з них озимих було 3 млн. 100 тис. пуд. [9, с.34]. У зв'язку з розповсюдженням чистосортного насіння швидко зростала площа під односортними масивами і площах земельних громад та сільськогосподарських колективів. Так, якщо у 1925/26 р. площа під односортними посівами становила 77 тис. дес., то у 1926/27 вона збільшилася до 197 тис. дес., а у 1927/28 р. склала вже майже 650 тис. дес. Тобто за короткий час, завдяки виробничим можливостям, енергії, підприємливості, високій агрономічній культурі фермерських господарств, площа зайнята високоякісним, до того ж односортним, зерном збільшилася в 6 разів [9, с.34]. Подальше господарсько–економічне значення цього важко переоцінити. Адже, саме дякуючи фермерським господарствам було закладено основу кардинального поліпшення фактично загубленої за роки військового лихоліття справи широкого розповсюдження на ланах України якісного посівного матеріалу.

Завершуючи виклад матеріалу хотілося б зазначити, що із знищенням в 1929–1930 рр. українського фермерства, ця справа на тривалий час знову була фактично загублена. Кволі, малокультурні колективні господарства 1930–х років були просто неспроможні налагодити її.

Фахівцям сільгоспкооперації було добре зрозуміло, що забезпечити стабільність поповнення бюджету держави за рахунок експорту сільськогосподарської продукції, не можливо було забезпечити покладаючись виключно на експорт хлібу чи й продуктів рільництва загалом. Адже їх врожай у значній мірі залежав від погодних умов. Вирощування ж великої рогатої худоби, свиней та птиці перебувало у значно меншій залежності від примх природи. До того ж налагодження глибокої переробки всередині країни продукції тваринництва та птахівництва ще більше підвищувала їх вартість та зміцнювала стабільність сільськогосподарського експорту. Тому, лише розширивши значно більш прибутковіший, у порівнянні з експортом зернових, експорт м'яса, а особливо продуктів його переробки, зокрема, дуже популярного на той час в Німеччині українського бекону та ковбас, молокопродуктів (українське масло мало добру славу навіть в Англії), яєць, які розходилися по всій Західній Європі, тощо, можна було сподіватися на безперервність валютних надходжень від зовнішньоторговельних операцій.

Список використаних джерел

1. Качинский В. Держава і кооперація / В.Качинский // Сільський господар. – 1922. – 31. – С.5–7; Качинский В. Молодая порось фермерства в української степи / В.Качинский // Хозяйство Украины. – 1925. – №6. – С.98–106; Яковлів К. До питання про односортні експортні масиви / К.Яковлів // Український агроном. – 1927. – Ч.2. – С.31; Гуревич М.Б. Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины / М.Б. Гуревич. – Х.: ЦСУ, 1927. – 191 с.; Альтерман А. Сучасне зернове господар-

ство України та проблеми його товарності / А.Альтерман. – Х.: Радянський селянин, 1929. – 110 с.; Марочко В.І. Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.) / В.І. Марочко. – К.: М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.; Морозов А.Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А.Г. Морозов. – Черкаси: НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.; Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: історико-економічне дослідження / В.В. Калініченко. – Х.: Основа, 1997. – 400 с.

2. Вольф М.М. Перспективы восстановления и развития сельского хозяйства Украины / М.М. Вольф // Українська сільсько-господарська газета. – 1923. – Ч.3. – С.7–12.

3. Марочко В.І. Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.) / В.І. Марочко. – К.: М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.

4. Два роки роботи уряду УСРР (1926/1927 – 1927/1928). Матеріали до звіту уряду Одинадцятому з'їздові рад. – Х.: Видання секретаріату ВУЦВК та управління справами РНК УСРР, 1929. – 228 с.

5. Сільський господар. – 1925. – №5–6.

6. Постанови Всеукраїнської організаційно-інструкторської наради сільськогосподарської кооперації (15–21 грудня 1927 р.). – Х.: Сільський господар, 1928. – 95 с.

7. Морозов А.Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А.Г. Морозов. – Черкаси: НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.

8. Сільський господар. – 1923. – №10–11.

9. Чистосортове насіння поширюється // Радянський селянин. – 1928. – №2.

10. Яковлів К. До питання про односортні експортні масиви / К.Яковлів // Український агроном. – 1927. – Ч.2. – С.30–32.

References

1. Kachynskyy V. Derzhava i kooperatsiya / V.Kachynskyy // Sil's'kyu hospodar. – 1922. – 31. – S.5–7; Kachynskyy V. Molodaya porosl' fermerstva v ukraynskoy stepy / V.Kachynskyy // Khozyaystvo Ukrainy. – 1925. – №6. – S.98–106; Yakovliv K. Do pytannya pro odnosortni eksportni masyvy / K.Yakovliv // Ukrayins'kyu ahronom. – 1927. – Ch.2. – S.31; Hurevych M.B. Voprosy sovremennho krest'yanskoho khazyaystva Ukrainy / M.B. Hurevych. – Kh.: TsSU, 1927. – 191 s.; Al'terman A. Suchasne zernove hospodarstvo Ukrayiny ta problemy yoho tovarnosti / A.Al'terman. – Kh.: Radyans'kyu selyanyn, 1929. – 110 s.; Marochko V.I. Ukrayins'ka selyans'ka kooperatsiya: istoryko-teoretychnyy aspekt (1861–1929 rr.) / V.I. Marochko. – K.: M.R. Kots Publishing, 1995. – 224 s.; Morozov A.H. Selo i hroshi. Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A.H. Morozov. – Cherkasy: NDITEKHM, 1993. – 274 s.; Kalinichenko V.V. Selyans'ke hospodarstvo Ukrayiny v period nepu: istoryko-ekonomichne doslidzhennya / V.V. Kalinichenko. – Kh.: Osнова, 1997. – 400 s.

2. Vol'f M.M. Perspektivy vosstanovlenyya y razvytyya sel'skoho khozyaystva Ukrainy / M.M. Vol'f // Ukrayins'ka sil's'ko-hospodars'ka hazeta. – 1923. – Ch.3. – S.7–12.

3. Marochko V.I. Ukrayins'ka selyans'ka kooperatsiya: istoryko-teoretychnyy aspekt (1861–1929 rr.) / V.I. Marochko. – K.: M.R. Kots Publishing, 1995. – 224 s.

4. Dva roky roboty uryadu USRR (1926/1927 – 1927/1928). Materialy do zvituy uryadu Odynadtsyatomu z'yizdovi rad. – Kh.: Vydannya sekretariatu VUTsVK ta upravlinnya spravamy RNK USRR, 1929. – 228 s.

5. Sil's'kyu hospodar. – 1925. – №5–6.

6. Postanovy Vseukrayins'koyi orhanizatsiyno-instruktors'koyi narady sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi (15–21 hrudnya 1927 r.). – Kh.: Sil's'kyu hospodar, 1928. – 95 s.

7. Morozov A.H. Selo i hroshi. Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A.H. Morozov. – Cherkasy: NDITEKHM, 1993. – 274 s.

8. Sil's'kyu hospodar. – 1923. – №10–11.

9. Chystosortove nasynnya poshyruyuet'sya // Radyans'kyu selyanyn. – 1928. – №2.

10. Yakovliv K. Do pytannya pro odnosortni eksportni masyvy / K.Yakovliv // Ukrayins'kyu ahronom. – 1927. – Ch.2. – S.30–32.

* * *

УДК 930.2:575:93

Соколова Т., кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри екологічної безпеки та життєдіяльності людини, Луганський національний аграрний університет (Україна, Луганськ), vital_mih@ukr.net

Причини підтримки діяльності І.В. Мічуріна керівництвом радянської держави

Причиною підтримки І.В. Мічуріна керівництвом радянського уряду була не тільки і не стільки його робота з виведення сортів плодівих та ягідних рослин. Більш важливою причиною є безумовна публічна підтримка І.В. Мічуріним усіх дій радянської влади.

Ключові слова: І.В. Мічурін, колгосп, селекція, мічуринські сорти.

Sokolova T., Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of environmental safety and human life, Lugansk National Agrarian University (Ukraine, Luhansk), vital_mih@ukr.net

Reasons for support of I.V. Michurin's the leadership of the Soviet Union

I.V. Michurin received only primary education in Pronskaya district school and he hadn't any other education (for example secondary, biological, agricultural or any other). Being not very good educated amateur gardener from the Russian heartland, I.V. Michurin, in spite of this, had a great support from the Bolshevik party, the Soviet government and from the first person in the country such as V.I. Lenin, M.I. Kalinin, I.V. Stalin. The explanation of this was that the ruling party and its leaders had understood the importance of plants breeding for the country and that's why they supported the great biologist and breeder I.V. Michurin. But the course of supporting I.V. Michurin by the Soviet Union leaders was not only his work in varieties of fruit and berry plants breeding, but more important course is Michurin's public support the all actions of the Soviet government.

Keywords: I.V. Michurin, collective farm, breeding, Michurin's varieties.

Соколова Т., кандидат биологических наук, доцент, заведующая кафедрой экологической безопасности и жизнедеятельности человека, Луганский национальный аграрный университет (Украина, Луганск), vital_mih@ukr.net

Причини підтримки діяльності І.В. Мічуріна керівництвом радянського союзу

Причиною підтримки І.В. Мічуріна керівництвом радянського союзу була не тільки і не стільки його робота по виведенню сортів плодівих та ягідних рослин. Більш важливою причиною являється безоговорочна публічна підтримка І.В. Мічуріним всіх дій радянської влади.

Ключевые слова: И.В. Мичурин, колхоз, селекция, мичуринские сорта.

(стаття друкується мовою оригіналу)

І.В. Мічурин, малообразованный садовод-любитель из российской глубинки, пользовался поддержкой и помощью большевистской партии, советского правительства и первых лиц государства, В.И. Ленина, М.И. Калинина, И.В. Сталина. Обычное объяснение причин этого явления сводилось к тому, что правящая партия и её вожди понимали важное значение для страны селекции растений и поэтому поддерживали великого биолога и селекционера И.В. Мичурина [1–3 и др.]. В настоящее время известно, что подавляющее большинство мичуринских сортов на проверку оказались малоценными. В результате, в Украине сейчас не допущен к использованию ни один сорт селекции И.В. Мичурина, да и значение их для плодородства России ничтожно. Уже одно это для установления истины требует специального исторического исследования причин поддержки советской властью деятельности И.В. Мичурина.

Целью статьи является заполнение определенного пробела в отечественной историографии. Для этого необходимо проследить связь того, как с установлением советской власти И.В. Мичурин относился к деятельности лидеров большевистской партии и советского правительства и как они относились к нему и его работе.

На другой же день после того, как советы рабочих, солдатских и крестьянских депутатов взяли власть в свои руки, И.В. Мичурин явился в только что организованный земельный комиссариат и заявил: «Я хочу работать для новой власти» [2]. Новая власть оценила его лояльность. Были приняты меры к охране мичуринского питомника; И.В. Мичурин и его семья получили материальную помощь. В 1918 году Наркомзем РСФСР принял питомник в свое ведение и утвердил И.В. Мичурина в должности заведующего.